

י. מ. בר

שיטתו המודעית של הלוי

לפני שהופיעו בדפוס תוצאות מחקריו, לא אהב הלוי לדבר אודותיהן. כשהיו ידידיו ותלמידיו פונים אליו במשאלות ושאלות בנידון, היה משיב להם: „איני רוצה לומר לכם דבר, כי לכשתשמעו את מסקנותי, יהא דומה עליכם כי מעולם לא הבנתם את הדברים בצורה אחרת. רצונכם לדעת מה אני מגיש לכם, התאזרו בסבלנות וחנו עד שיופיע ספרי”.

ואכן, הרבה ענינים שגילה הלוי, נראו לנו אמיתיים וכליכך מובנים מאליהם, עד כי לא יכולנו להעלות על הדעת שאיפּעם ראינו את הדברים מנקודת-מבט אחרת. מה הסוד שבדבר? סודו של הלוי הוא בחוש-אבחנה דק מן הדק. שכן הרבה יותר מאשר בבקיאיותו, כוח זכרונו והיקף ראייתו ההיסטורית של הלוי, הוא מעורר בנו התפעלות בעצם העלאת השאלות שלו. כי הרי מצויים דברים כה רבים, שהם ידועים לכל ושגורים תדיר בפי כל, והם טומנים בחובם חידות בלתי-ברורות, שאין אנו נותנים דעתנו עליהן כל-עיקר. מי מן המצויים אצל דברי-ימי-ישראל אינו יודע, כי כת הצדוקים מופיעה כמפלגה בעלת השפעה רק בתקופת מדינת המכבים העצמאית, כאילו רק אז נוצרה? ומי אינו יודע, כי הראשון מכל זוג החכמים הנזכר בפרק הראשון של פרקי אבות הוא נשיא, בעוד שהשני הוא אב-בית-דין? אף זה מן הדברים הידועים לכל, כי הלל חייב היה להחליט ולהכריע רק יום או יומיים לפני חג הפסח בנוגע לשאלת קרבן פסח בשבת, כאשר כבר נאספו כל עולי-הרגל מכל קצווי הארץ בחצר בית-המקדש. הכל יודעים על בתי-המדרש של בית שמאי ובית הלל, על ויכוחיהם וחילוקי-הדעות שביניהם, כשם שידועים כי בתי המדרש של חכמים אחרים אינם נזכרים בוויכוחים הללו שבמשנה.

איש לא הבחין ולא נתן דעתו על התופעה המיוחדת ויוצאת-הדופן שבכל הדברים האלה. עד שבא הלוי והעלה את ה„מדוע“ שלו.

קנב

שיגרת היינו ותפיסתנו גורמות לכך, שדעתנו חולפת על פני הרבה חידות ותעלומות, מבלי שנקדיש להן תשומת-לב. ניוטון היה הראשון שעצם נפילתו של תפוח מן העץ משך את תשומת-לבו ועורר בו את השאלה: מדוע נופל התפוח ארצה ולא השמימה? שאלה שהובילה אותו לגילוי חוקי הכובד.

העלאת השאלות המתאימות, דבר שכבר יש בו משום צעד ראשון לקראת התשובות המתאימות – היא היא שמפתיעה אותנו בהרבה מקומות ב„דורות הראשונים“. ידיעתה של עובדה מסוימת אין בה כדי להסתיר את גרעינה מעיניו החודרות של הלוי. הוא משתייך לאותם אנשים המגלים מדי פעם קווים מיוחדים חדשים בפרצופו של אדם המוכר לו מזה זמן רב. כך, אפוא, הוא מתעמק תמיד בעצם מהותם של הדברים ואינו הולך שולל אחרי כל הכחל והשרק שהושמו עליהם שוב ושוב.

באותה מידת אובייקטיביות, בה עומד הלוי על כל עובדה ועובדה, הוא מסתכל גם על צורת הכתיבה של כל כותבי דברי הימים. שום חוקר היסטוריה, לו גם הנודע והמקובל ביותר על הבניות, לא היה מרתיעו מלחתור ולגרד אל מקורותיו הראשונים של הענין המדובר, ללא היסוס וללא משוא-פנים.

במבוא לדרך הראשון של ספרו כותב הלוי בהעזה מסוימת: „חכמת דברי הימים לבני ישראל היא עדיין בחיתוליה“. הוזה אומר: מדע דברי-ימי-ישראל, ובמיוחד במה שנוגע לתקופת התלמוד, הוא עדיין בראשית צעדיו. אין ספק שהערה זו, שהופיעה בשנת תרנ"ז במבוא לספרו של מחבר בלתי-נודע, העלתה חינך על שפתי רבים. מה פעלו אפוא אנשים כמו קרוכמל, רפפורט, פרנקל ואולי גם גרץ ווייס, אם עדיין-אנו עומדים בתחילת הדרך? „המתינו בצחוק זה שלכם, עד שתשמעו מה יש לי לומר“, היה אולי אומר הלוי, אילו ניתן לו לראות את קוראיו ספרו פנים אל פנים. ואכן, אחרי קריאת פרקים אחדים בספרו נמוג החינך מעל-שפתיהם של קוראים רבים ופניהם לבשו-ארשת של כובד-ראש. ויותר ממה שהרצאת הדברים עוררה-הערצה כלפי המחבר, פגעו ההתקפות-הנמרצות נגד-אותם אישים, שהיו ידועים עד כה כאנשי המדע בהאידיעה בתחום דברי-ימי-ישראל. והיו גם רבים ששאלו את עצמם: איך זה קרה שלא הבחנתי בזה, עד כה? ועברתי על הדברים בלי ביקורת?

קנג

כיום, ולאחר שלמדנו בבית-מדרשו של הלוי, כבר אין אנו רחוקים מן התשובה על כך. מפני שלא היה נתון לך, להכנס לעומקם של דברים באופן עצמאי.

עלינו להעיר בזה, כי לא בכל נוכל להזדהות עם משפטו החמור ביותר שחרץ הלוי על רבים מקודמיו. אין להטיל את האחריות על קרוכמל, רפפורט ופרנקל, בשל כך שהבאים אחריהם סונוורו כל-כך מזוהר שמותיהם, עד שלא הבחינו כי החוקרים הללו היו רק מגששים מתחילים בשדה-מחקר עצום, שהזנח ולא עובד במשך שנים רבות. בני דורם העריצו אותם מתוך הכרת-תודה על מאמציהם לתאר גם בפני היהודים את דברי ימיהם, בעת שנתעוררה בעולם הלא-יהודי התעניינות רבה בהיסטוריה. בדומה לזה זכו להערצה מרובה גם המטיפים היהודים הראשונים, רק משום שהרצו את נאומיהם בבתי-הכנסת בשפה הגרמנית, אשר עד אז היתה רהוטה רק בפיהם של יהודים מועטים בלבד. אך בניגוד להתקדמות הרבה שחלה בשטח ההטפה, התחילה בשטח חקירת דברי-הימים של תקופת התלמוד, תקופה של עמידה במקום. לכאורה היתה הסיבה לכך בזה, שסופרי ההיסטוריה היהודיים ידעו היטב, כי ידיעתם בתלמוד מועטה וקלושה מכדי שיוכלו לתקן על סמך המקורות את שיאותיהם של קודמיהם, אשר בזמנם עוד שאבו בישיבות הישנות מן המעין השופע של ידיעת התורה. כיום באנו לכלל הכרה, כי סיבת קפאונם של כותבי ההיסטוריה היהודים הראשונים היתה בזה, שקצרה ידם לקלוט ולהתגבר על השפע העצום והרב של החומר הקשור בענין. סיבה נוספת לכשלונם של ראשוני חוקרי תקופת התלמוד אפשר למצוא בזה, שהם ראו את לימוד התלמוד ואת חקירת תולדותיו כשני תחומים נפרדים, כך שניגשו כביכול אל חקר ההיסטוריה רק לאחר שסגרו את כרכי הגמרא. בשעת "לימוד" הגמרא לא נתנו כלל דעתם על ההיסטוריה (ועל תקופת התלמוד). אותם חוקרים לא שאבו איפוא מעצם התלמוד, אלא הסתמכו על רשימות וקובצי מראי-מקומות, כפי שהוכנו במיוחד בסדר הדורות. אם אפילו עיינו בתלמוד גופא לצורך חקר ההיסטוריה התלמודית, סברו שאפשר להשתמש למטרה זו רק בחלק האגדה שבו.

הלוי, לעומת-זאת, הוא חוקר דברי-הימים בעל ידע תלמודי עצום, אשר תוך כדי לימוד הגמרא, אגב התעמקות בשקלא-וטריא של סוגיא, שם לו למטרה ומשימה, להתגבר גם על הבעיות ההיסטוריות

המתעוררות כאן, וזה לעצם צורך ביאורה ובירורה של הסוגיית התלמודית. אישיותו של הלוי מיזגה בקרבה מחשבה בהירה וחריפה זכרון בלתי-מצוי, יחד עם כשרון מובהק לחקר דברי-הימים. שני התלמודים, הבבלי והירושלמי, כאילו ניצבו תמיד לנגד עיני רוחו. הוא היה כעין „רבה דאולפנא ורבא דמתניתא“, כלומר, הוא היה בעת ובעונה אחת ספר חי וגם חוקרו בעל שאר-הרוח של ספר זה.

הלוי היה הראשון שפתח את החלק ההלכני של התלמוד לחקר דברי הימים. הוא שקד על המקורות ההיסטוריים שגילה, כמו על אלה שכבר היו גם לנגד עיניהם של אחרים, בכובד-ראש של למדן וגאון תלמודי. כל מלה היתה בעיניו בעלת משמעות, וכל מלה נבחנה על ידו לפי ערכה להבנת המשפט. בנוסף לכשרונו הגאוני להעלות את השאלות האובייקטיביות המתאימות, היתה האמנות של קריאת פרקים בהיסטוריה אחד האמצעים העיקריים אשר באמצעותם זכה הלוי להצלחותיו המזהירות, הראויות להתפעלותנו.

לפי כוח-מחשבתו הבלתי-מצוי ועושר ידיעותיו, דרש הלוי אולי דרישות מופרזות מחוקרים אחרים. התלהבותו לגבי תולדות עמנו היה כה גדולה, עד כי חש כאב ממש מעצם העובדה, שבמשך זמן רב הוכרו כראשי המדברים במדע ההיסטוריה הישראלית אנשים אשר כשרונותיהם עמדו ביחס נמוך מאד לעומת כשרונו שלו. בזה נוכל אולי לפרש לעצמנו את העובדה, שדברי הביקורת שלו נראים לנו לפעמים הריפים מדי.

כאמור, רבים העניינים שגילה לנו הלוי, אשר כיום הם נראים לנו כה ברורים וכה מובנים מאליהם, עד כי קשה לנו להעלות על הדעת שאי-פעם ראינו אותם באור אחר. וכך גם נראים לנו כמובנים מאליהם דבריו, שבתחילה היו בעינינו כנועזים, כי לפני הופעת הלוי היה חקר תולדות תקופת התלמוד בחיתוליו.

לפי הגדולות והנצורות אשה היו צפויות לנו עוד מהלוי, הלך הוא מאתנו מוקדם מדי. אולם, הרבת הוא-נתן לנו ועוד יותר מצפים אנו לתוצאות עבודתו הברוכה. הלוי הראה לנו את הדרך איך לחקור בדברי-ימי ישראל. הוא התווה לפנינו את הקו והשיטה, ויש לקוות שמספר תלמידיו ילך ויגדל יותר ויותר, להגדיל-תורה ולהאדירה.

קנה